

Sociologické teorie

stárnutí a stáří

Gerontosociologie „Mladá věda uvnitř mladé gerontologie“ (Hendricks, Hendricks 1986: 24).

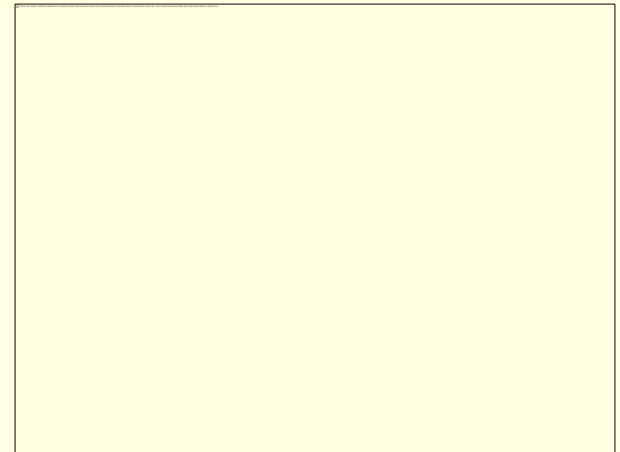
- teorie se rozvíjí necelé půlstoletí
- spíše výzkum aplikovaný (než základní), spíše omezení na empirickou generalizaci než úsilí o hluboké porozumění a vysvětlení
- tématické omezení dané silnou orientací na praxi

Bohatá data a chudá teorie

MULTIPARADIGMATICKÝ charakter gerontosociologie

Paradigma

- Celkový rámec
nahlížení na realitu,
tj. jaká je realita, z
jakých prvků se
skládá, jaký
charakter a status
má poznání
 - (Silverman 2005: 89)

Paradigma

optika (jak se díváme na společnost, společenské jevy)	jak definujeme stárnutí, stáří, seniory, z jaké perspektivy je nahlížíme
teorie (výklad společnosti, její části)	jak stárnutí, stáří, vlastnosti a chování seniorů vysvětlujeme
jazyk (terminologie)	jaké pojmy k tomu používáme
témata	na jaká témata se soustředíme: např. strategie zachování soběstačnosti, senioři a rodina, penzionování, ovdovění, prarodičovství a jeho význam pro seniora, senioři a formální instituce pomoci
metoda (organizace výzkumu, interpretace zjištěného)	jaký způsob zkoumání zvolíme: „hromadné“ dotazníkové šetření, hloubkové rozhovory, životopisná vyprávění seniorů - biografie, pozorování seniorů v institucích ap.
autorita (stabilní okruh autorit - modelem)	Reprezentanti určitého směru, školy...

Gerontosociologické teorie

Úroveň analýzy	JEDINEC - SPOLEČNOST		
	Normativní	„Přemost'ující“ (<i>bridging</i>)	Interpretativní
MAKRO	teorie <i>modernizace</i>		<i>politická ekonomie stárnutí</i>
„Spojující“ (<i>linking</i>)	teorie <i>disengagement</i> teorie <i>aktivity</i> , teorie <i>věkové</i> <i>stratifikace</i>	<i>life course</i> perspektiva <i>feministické</i> teorie	<i>kritická</i> teorie, <i>symbolický</i> <i>interakcionismus</i> , <i>fenomenologie</i>
MIKRO	teorie <i>rolí</i> , teorie <i>rational choice</i>	teorie <i>směny</i>	teorie <i>kontinuity</i> , teorie <i>career/status</i> <i>passage</i> , <i>dramaturgický</i> přístup

Teorie vyvázání (vyproštění)

- **Stárnoucí člověk postupně odkládá role: přestává pracovat i jinak se angažovat, stýká se stále menším počtem lidí.**

- pozitivní mechanismus:
 - a/ pro společnost (trh práce!),
 - b/ pro jedince (úbytek sil, perspektiva konce života)

- Cumming, Henry

Teorie aktivity

- Aktivita = PŘEDPOKLAD úspěšné adaptace na stáří.
- NAHRAZENÍ „ztracených“ aktivit jinými aktivitami (v nových rolích).

Teorie kontinuity

- Není důležité ZACHOVAT ROZSAH a ÚROVEŇ aktivity

ale

- KONTINUITU s předchozími sociálními aktivitami

Teorie subkultury

- pozitivní význam SETKÁVÁNÍ SE,
PROVOZOVÁNÍ AKTIVIT s
PŘÍSLUŠNÍKY STEJNÉ VĚKOVÉ
SKUPINY

Teorie sociální kompetence/selhání

- **SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ** → vytváření a posilování **NEGATIVNÍHO SEBEPOJETÍ** starého člověka

- **SOCIÁLNÍ NÁLEPKOVÁNÍ (LABELING)**
 - ochranné postoje a chování druhých
 - **PŘIJETÍ OBRAZU** nemohoucího, nekompetentního, neúčinného
 - snížení již sníženého **SEBEVĚDOMÍ, NEKOMPETENCE**

Teorie věkové stratifikace

- *Analogie* Třídní struktura společnosti → obdobně **VĚKOVÁ STRUKTURA** společnosti
- jedinec určitou **POZICI ve společnosti na základě svého VĚKU**
- SENIOŘI ekonomicky i mocensky **ZNEVÝHODNĚNI** (nemají přístup ke zdrojům - *skrze* pracovní trh) → nižší status...

STRUKTURÁLNÍ ZPOŽĎOVÁNÍ

- struktury společnosti neposkytují příležitosti k uspokojení potřeb seniorů (nestačí se měnit tak, aby stačila rozvoji potřeb seniorů)
- koncept „tří boxů“
- VYTVÁŘET PŘÍLEŽITOSTI pro seniory (zrušit boxy!) - VĚKOVĚ INTEGROVANÁ společnost!

Rabušic, L.

Perspektiva životní dráhy

- Představa života jako DRÁHY probíhající od **narození do smrti**
- Rozdělená do **etap/fází** (*dětství-mladí-střední dospělost- **STÁŘÍ***) - VÝVOJOVÉ KRIZE (PŘECHODY), VÝVOJOVÉ ÚKOLY
- Společnost určuje věk nástupu do školy, vstup do DŮCHODU = počátek stáří!!!
- VĚKOVÉ normy týkající se převzetí prarodičovské role (**časování**) ... VĚKOVĚ VHODNÉHO **chování** (očekávání, jak se má chovat, jaké aktivity člověk „starý“).

Teorie modernizace a stárnutí

- Nástup MODERNÍ SPOLEČNOSTI - industrializace
- SNÍŽENÍ STATUSU starých lidí → **status seniorů závisí na úrovni industrializace, resp. na dosaženém stupni technologického pokroku.**

Politická ekonomie stárnutí

- Odhaluje způsoby, jimiž EKONOMIKA, POLITICKÉ ZŘÍZENÍ a IDEOLOGIE ovlivňují **sociální situaci ve stáří** (pozornost sociálně strukturálním zdrojům *věkově založených nerovností*).
- **KOMU TO SLOUŽÍ - mocenské zájmy** (nikoli **soucitný** zájem o seniory)

Kritická teorie

- zaměřuje na MOC „v pozadí“
- *apel na angažovanost vědy ve prospěch seniorů*: nejen odhalovat mocenské zájmy za konstrukcemi stárnutí, ale i pozitivní modely stárnutí a stáří → i jiný způsob výzkumu (k odhalení a k porozumění: kvali).

Feministická perspektiva

- Omezení starších žen v přístupu k materiálním zdrojům, zdrav. a sociál. zabezpečení (viz angažovanost v neplacené péči o druhé)
- nerovná dělba rodinných povinností i ve stáří: péče o staré nemocné manžele, sourozence....
- ... postižené negativními stereotypy o stáří více než muži (společnost mládí, krásy - staré ženy nejsou *atraktivní*)?
- Propojení gender - příslušnosti k etniku, rase (*zmnohonásobené znevýhodnění starších žen*)

Teorie sociální směny

- Senioři obvykle MENŠÍ ZDROJE než MLADŠÍ (příjmy, zdraví, znalosti): náklady mladých v interakci s nimi narůstají, senioři je nemohou „vyrovnat“
- závislost na druhých (ztráta moci, podřízení se) → NEUSPOKOJIVÉ - vystupují ze sociálních interakcí

Teorie socioemocionální selektivity

- senioři podle svého rozhodnutí určují s kým se budou stýkat - vybírají si **odměňující (emocionálně) vztahy**

Symbolický interakcionismus.

- Jedinci **AKTÉŘI** **interpretují svět kolem sebe** (snaží se porozumět, připisují význam jednání druhých lidí, tomu, jak se druzí k nim chovají, sami svému jednání atd.)
NEUSTÁLE „VYKLÁDAJÍ SEBE a SVĚT) - tím vytvářejí společnost.
- **Staří lidé mají své porozumění stárnutí a stáří, dávají mu určité významy, nějak interpretují svoji životní situaci.**

Sociálně fenomenologická teorie stárnutí

- Témata každodennosti
- Způsoby interpretace zkušenost stárnutí a stáří aktéry
- Studie managementu identity
- *Sociálně konstruktivistická teorie*
 - studium sociálně konstruovaných, resp. sociálně se vynořujících situačních a konstitutivních rysů zkušenosti věku, stárnutí a stáří.

Dramaturgický přístup (Goffman)

- *Výkon role*: snaha jedince zapůsobit na ostatní příznivým *dojmem*.
- Situace sociálních *setkání*: interakční pravidla – *rituály*, konvence, při narušení: *sebeobranné a ochranné metody*
- Situace *stigmatizovaných* jedinců: prožívání a reakce na různé druhy stigmatu, na diskriminaci. Strategie zvládání narušené identity

Narativní gerontologie

Vyprávění životního příběhu jedinci:

- ... aby dali svému životu smysl (aby si zachovali „tvář“, vyšli z příběhu pozitivně)
- **VÝZNAMNÉ PRÁVĚ ve STÁŘÍ**
(„bilancování“)
- ... aby na druhé v pozitivním smyslu zapůsobili (v i kontextu stigmatizace stáří...)